

K NAROZENINÁM
JARMILY PANEVOVÉ

V letošním roce se významného životního jubilea dožila profesorka Jarmila Panevová, uznávaná osobnost na české i mezinárodní vědecké scéně. Širokou škálu jejich vědeckých aktivit a její zásluhy o lingvistické poznání již dříve zdokumentovali ve svých medailonech její blízcí spolupracovníci profesor Petr Sgall (1998) a docentka Markéta Lopatková (2008). V tomto textu bychom rády představily jubilentčinu výzkumnou činnost za posledních – dosud nezmapovaných – patnáct let.

O obdivuhodné odborné aktivitě Jarmily Panevové svědčí její bohatá publikační činnost: v námi sledovaném období čítá seznam prací, kde je jedinou autorkou nebo spoluautorkou, přes osmdesát položek. Seznam zahrnuje 5 odborných monografií, 20 kapitol v kolektivních monografiích, 32 článků v časopisech, 16 článků ve sbornících a 8 zdrojů jazykových dat (zejména anotovaných korpusů a valenčních slovníků).

Představení jubilentčina nedávného díla začneme připomenutím tří zásadních prací. Z její iniciativy a za jejího vedení vyšla v roce 2014 *Mluvnice současně češtiny 2: Syntax na základě anotovaného korpusu* (Panevová a kol., 2014). Významně též přispěla k dalšímu rozvoji Pražského závislostního korpusu (PDT), u jehož vývoje stála od samého počátku. Nová rozšíření jako výsledek grantu GA ČR, jehož byla hlavní řešitelkou, jsou nyní spolu s dalšími dodatky k dispozici v konsolidované verzi korpusu PDT-C 1.0 (Hajič et al., 2020). V roce 2019 uspořádala J. Panevová do souborného vydání své význačné práce, sborník vydalo nakladatelství Karolinum pod názvem *Studie z české morfologie a syntaxe: Výbrané stati* (Panevová, 2019). Z dalších prací a témat zmíníme na následujících řádcích především ty, na nichž autorky tohoto medailonu měly a mají tu čest s Jarmilou Panevovou spolupracovat v rámci svých projektů, a mohou je tak s ní sdílet a aktivně o nich komunikovat.

Závažnost a nadčasovou relevanci výzkumných témat Jarmily Panevové dokládá výzkum v oblasti syntaktického významu, který přímo navazuje na monografii *Formy a funkce ve stavbě české věty* (Panevová, 1980). V této monografii, která patří k základním publikacím, v nichž je systematicky rozveden funkční generativní popis (FGP) jako rámec pro konzistentní popis gramatiky (srov. Panevová et al., 2020), byla mimo jiné vyslovena potřeba jemnější klasifikace významů okolnostních určení, neboť jejich tradiční třídění na prostorová, časová, způsobová a kauzální není pro popis významu věty dostačující. Současné projekty, jejichž cílem je detailní popis forem a funkcí okolnostních určení, jsou pokračováním práce započaté v 70. letech. Dnes na rozdíl od tehdejší doby můžeme využít syntakticky anotované korpusy, výkonné počítačové nástroje, sestavovat přehledné databáze (srov. ForFun, Bejček et al., 2017; Mikulová et al., 2018; Mikulová – Bejček – Panevová, 2018), avšak vyslovený požadavek, formulované teoretické principy a navržená metodologie zůstávají stejné, jsou jen prohlubovány a dále ověřovány na rozsáhlém jazykovém materiálu. V projektech z poslední doby, kterých se jubilantka aktivně účastnila, byla nejprve věnována pozornost analýze významů prostorových a časových (Panevová – Mikulová, 2019, 2020; Mikulová – Panevová, 2019, 2020; Mikulová et al., 2017, 2019; Panevová, 2018b). Tato práce vyústila v roce 2021 ve vydání monografie *Formy a funkce okolnostních určení v češtině: Určení prostorová a časová* (Mikulová – Panevová, 2021). V současné době projekt pokračuje analýzou určení způsobových, měrových a zřetelových.

Další oblastí, kterou Jarmila Panevová detailně propracovala, je valence. Od počátku se zaměřovala na valenci českých sloves, s přihlédnutím k dalším slovanským jazykům. Základy valenční teorie v rámci FGP položila již v 70. letech a dále ji prohlubovala ve velkém množství teoretických studií. Tyto základy tvoří zejména distinkce mezi aktantem a volným doplněním, dialogový test, uplatňovaný pro stanovení hloubkové obligatornosti

valenčních doplnění, a dále vymezení množiny slovesných aktantů. Nosnost těchto konceptů prověřilo nejen jejich využití při budování Pražského závislostního korpusu a valenčních slovníků PDT-Vallex (Urešová et al., 2021) a VALLEX (Lopatková et al., 2016), ale též jejich uplatnění při popisu pokročilých jevů souvisejících s valencí, jako jsou diateze a reciprocita (Panevová, 2018a). Těmto jazykovým jevům spojeným se změnami ve valenční struktuře sloves věnuje jubilantka ve svých pracích z poslední doby soustavnou pozornost – její podněty a teoretické úvahy významně ovlivnily podobu zachycení diatezí a reciprocit v jazykových zdrojích budovaných na podkladě FGP.

Zaujetí Jarmily Panevové problematikou valence sloves se přirozeně rozšířilo na zkoumání valence dalších slovních druhů, zejména substantiv a adjektiv. V této oblasti bylo mimo jiné potřeba ověřit, zda lze základní koncepty postulované primárně pro slovesa uplatnit i v případě substantivní a adjektivní valence (Panevová, 2014, 2017). I u substantiv a adjektiv byla navržená valenční teorie podrobena zatěžkávací zkoušce při práci na valenčních slovnících, v poslední době zejména na slovníku NomVallex (Kolářová – Vernerová, 2022). Hledala se nosná teoretická řešení v případech, kdy se některé substantivní nebo adjektivní konstrukce v použitém jazykovém materiálu vymykalý dosavadnímu teoretickému popisu (jako alternativní vyjádření adnominálních valenčních doplnění pomocí sekundárních předložek; Panevová – Kolářová, 2018).

Pokročilé jevy valence ostatně podněcují i další stěžejní zájem jubilantky, jímž je vztah mezi slovníkem a gramatikou jakožto dvěma komponenty jazykového popisu a jejich kooperace při zachycení takových jazykových jevů, jako je reflexivita, obsahové věty aj. (Panevová, 2008a; Panevová – Ševčíková, 2014). Jmenujme též téma koreference v infinitivních konstrukcích ve vztahu k valenčním vlastnostem sloves, které jubilantka do hloubky propracovala v teoretických studiích, jejichž výsledky byly hojně využívány při budování zmíněných valenčních slovníků (Panevová, 2008b). Tyto práce vždy tvořily solidní základ, na němž bylo možné vypracovat reprezentaci pokročilých jevů valence bez zásadnějších změn v jí navrženém pojetí. Jarmila Panevová se od počátku

aktivně podílela na rozvoji zmíněných zdrojů jazykových dat; bez jejích podnětů, cenných rad a připomínek by jejich tvůrci mnohdy nacházeli adekvátní řešení jen klopotně.

Další oblastí, která zde v mozaice jubilantčina odborného působení v posledních letech nesmí chybět, je morfologie a slovo tvorba češtiny. Podobně jako ve výzkumu již zmíněných témat jsou i morfologické jevy v jejich pracích nahlíženy komplexně, s vědomím složitých vztahů k dalším rysům jazykových struktur. Zájem Jarmily Panevové o morfologickou problematiku je dlouhodobě spjat s jejím zájmem syntaktickým. Podíl morfologických kategorií na utváření významu věty je od počátku FGP formalizován pomocí tzv. gramatémů, jejich soubor a hodnoty jsou s vývojem syntaktické anotace v Pražském závislostním korpusu dále rozpracovávány (Panevová – Ševčíková, 2010). Na základě intenzivní zkušenosti s jazykovými daty byla revidována i tak tradiční kategorie, jakou je gramatické číslo u substantiv. Skutečnost, že plurálová forma některých substantiv typicky označuje soubor a nikoli prostě větší množství jednotlivin, byla promítnuta zpět do anotace (Panevová – Ševčíková, 2011; Ševčíková – Panevová – Žabokrtský, 2010). Škálovitost a úzká provázanost jevů, které jsou tradičně klasifikovány do různých tříd, byla ilustrována na příkladu předpony *po-*, která se v češtině uplatňuje jak v oblasti slovesné flexe, tak v oblasti odvozování sloves (Ševčíková – Panevová, 2018b). Zvláštní pozornost byla věnována tvorbě sloves pomocí předpon, ale i pomocí odvozovacích a kmenotvorných přípon v souvislosti s kategorií slovesného vidu (Ševčíková – Panevová, 2018a). Nejnověji pak bylo vyjadřování vidové korelace analyzováno jako ukazatel směru tvoření bezpříponových dějových substantiv ze sloves a opačného tvoření sloves z bezpříponových substantiv (Panevová – Ševčíková, 2021). Dalším tématem na pomezí morfologie, slovo tvorby a syntaxe, které dlouhodobě přitahuje jubilantčinu pozornost, je rozdíl mezi tzv. syntaktickou a lexikální derivací u motivovaných substantiv a adjektiv (Panevová, 2017, 2021).

Profesorce Jarmila Panevová bychom zde rády vyjádřily úctu a vděk za to, že s ní můžeme spolupracovat, navazovat na její teoretickou práci a využívat její cenné vědecké zkušenosti a rady při práci na společných i vlastních vědeckých úkolech.

LITERATURA

- BEJČEK, E. – HAJIČOVÁ, E. – MIKULOVÁ, M. – PANEVOVÁ, J. (2017): The relation of form and function in linguistic theory and in a multi-layer treebank. In: J. Hajič (ed.), *Proceedings of the 16th International Workshop on Treebanks and Linguistic Theories*. Prague: [Charles University], s. 56–63. <https://aclanthology.org/W17-7600.pdf>
- HAIČ, J., ET AL. (2020): *Prague Dependency Treebank – Consolidated 1.0 (PDT-C 1.0)*. LINDAT/CLARIAH-CZ digital library. Praha: Ústav formální a aplikované lingvistiky MFF UK. <http://hdl.handle.net/11234/1-3185>
- KOLÁŘOVÁ, V. – VERNEROVÁ, A. (2022): NomVallex: A valency lexicon of Czech nouns and adjectives. In: N. Calzolari – F. Béchet – P. Blache – K. Choukri – C. Cieri – T. Declerck – S. Goggi – H. Isahara – B. Maegaard – J. Mariani – H. Mazo – J. Odiijk – S. Piperidis (ed.), *Proceedings of the 13th International Conference on Language Resources and Evaluation*. Marseille: European Language Resources Association, s. 1344–1352. <https://aclanthology.org/2022.lrec-1.143.pdf>
- LOPATKOVÁ, M. (2008): K významnému životnímu jubileu Jarmily Panevové. *Slovo a slovesnost*, 69 (3), s. 236–238.
- LOPATKOVÁ, M. – KETTNEROVÁ, V. – BEJČEK, E. – VERNEROVÁ, A. – ŽABOKRTSKÝ, Z. (2016): *Valenční slovník českých sloves VALLEX*. Praha: Karolinum.
- MIKULOVÁ, M. – BEJČEK, E. – HAJIČOVÁ, E. – PANEVOVÁ, J. (2018): Search for the relation of form and function using the ForFun database. *The Prague Bulletin of Mathematical Linguistics*, 110, s. 71–84. <https://ufal.mff.cuni.cz/pbml/110/art-mikulova-et-al.pdf>
- MIKULOVÁ, M. – BEJČEK, E. – KOLÁŘOVÁ, V. – PANEVOVÁ, J. (2017): Subcategorization of adverbial meanings based on corpus data. *Jazykovědný časopis*, 68 (2), s. 268–277. <https://doi.org/10.1515/jazcas-2017-0036>
- MIKULOVÁ, M. – BEJČEK, E. – PANEVOVÁ, J. (2018): What can we find out about time and space in the ForFun database? In: A. U. Frank – Ch. Ivanovic – F. Mambriani – M. Passarotti – C. Sporleder (eds.), *Proceedings of the Second Workshop on Corpus-Based Research in the Humanities CRH-2*. Wien: TU Wien, s. 133–142.
- MIKULOVÁ, M. – KOLÁŘOVÁ, V. – PANEVOVÁ, J. – HAJIČOVÁ, E. (2019): Delimiting adverbial meanings: A corpus-based comparative study on Czech spatial prepositions and their English equivalents. In: K. Gerdes – S. Kahane (eds.), *Proceedings of the Fifth International Conference on Dependency Linguistics*. Paris: Association for Computational Linguistics, s. 153–159.
- MIKULOVÁ, M. – PANEVOVÁ, J. (2019): Subkategorizace adverbialních významů (hranice mezi obsahem a významem). *Korpus – gramatika – axiologie*, 2019 (20), s. 33–46.
- MIKULOVÁ, M. – PANEVOVÁ, J. (2020): Vyjadřování prostorových určení v textu psaném a mluveném (Případová studie). In: L. Jílková – K. Mrázková – H. Özörencik (eds.), *Jak je důležité mít styl: Pocta Janě Hoffmannové*. Praha: NLN, s. 193–206.
- MIKULOVÁ, M. – PANEVOVÁ, J. (2021): *Formy a funkce okolnostních určení v češtině: Určení prostorová a časová*. Praha: Ústav formální a aplikované lingvistiky.
- PANEVOVÁ, J. (1980): *Formy a funkce ve stavbě české věty*. Praha: Academia.
- PANEVOVÁ, J. (2008a): Problémy se slovanským reflexivem. *Slavia*, 77 (1–3), s. 153–163.
- PANEVOVÁ, J. (2008b): České konstrukce tzv. slovanského akuzativu s infinitivem. *Slovo a slovesnost*, 69 (3), s. 163–175.
- PANEVOVÁ, J. (2014): Contribution of valency to the analysis of language. In: O. Spevak (ed.), *Noun Valency*. Amsterdam: John Benjamins, s. 1–18. <https://doi.org/10.1075/slcs.158.01pan>
- PANEVOVÁ, J. (2017): Od valence slovesa k valenci substantiv a adjektiv. *Prace Filologiczne*, 70, s. 59–71.
- PANEVOVÁ, J. (2018a): Diateze a reciprocita (na materiálu češtiny). *Славистика*, 22, s. 124–129.
- PANEVOVÁ, J. (2018b): Konkurence předložkových pádů u jádra lokálních určení v češtině. In: A. Dobaczewski – A. Moroz – P. Sobotka (eds.), *Sens i konwencje w języku: Studia dedykowane Profesorowi Maciejowi Grochowskiemu*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, s. 253–264.
- PANEVOVÁ, J. (2019): *Studie z české morfologie a syntaxe: Vybrané stati*. Praha: Karolinum.

- PANEVOVÁ, J. (2021): K vybraným typům deverbativních adjektiv v češtině (ve srovnání s ruštinou). *Zborník Matice srpske za slavistiku*, 100, s. 205–218.
- PANEVOVÁ, J., A KOL. (2014): *Mluvnice současné češtiny, 2: Syntax na základě anotovaného korpusu*. Praha: Karolinum.
- PANEVOVÁ, J. – HAJIČOVÁ, E. – KETTNEROVÁ, V. – KOLÁŘOVÁ, V. – LOPATKOVÁ, M. – MIKULOVÁ, M. – ŠEVČÍKOVÁ, M. (2020): Funkční generativní popis – rámec pro konzistentní popis gramatiky. *Naše řeč*, 103 (1–2), s. 55–78.
- PANEVOVÁ, J. – KOLÁŘOVÁ, V. (2018): Aktant, nebo volné doplnění? (K netypickým formám ve valenčním poli substantiv). *Prace Filologické*, 72, s. 275–284.
- PANEVOVÁ, J. – MIKULOVÁ, M. (2019): Úvahy nad příslovecnými určeními a jejich klasifikací. In: P. Karlík – P. Malčík (eds.), *Svět podle Grepla: Prof. Miroslavu Greplovi k devadesátým narozeninám*. Brno: Host, s. 139–149.
- PANEVOVÁ, J. – MIKULOVÁ, M. (2020): Subcategorization of adverbials (The case of temporal meanings). *Korpus – gramatika – axiologie*, 2020 (22), s. 16–30.
- PANEVOVÁ, J. – ŠEVČÍKOVÁ, M. (2010): Annotation of morphological meanings of verbs revisited. In: N. Calzolari – K. Choukri – B. Maegaard – J. Mariani – J. Odijk – S. Piperidis – M. Rosner – D. Tapias (eds.), *Proceedings of the 7th International Conference on Language Resources and Evaluation*. Valletta: European Language Resources Association, s. 1491–1498. <https://aclanthology.org/L10-1272/>
- PANEVOVÁ, J. – ŠEVČÍKOVÁ, M. (2011): Jak se počítají substantiva v češtině: poznámky ke kategorii čísla. *Slovo a slovesnost*, 72 (3), s. 163–176.
- PANEVOVÁ, J. – ŠEVČÍKOVÁ, M. (2014): Delimitation of information between grammatical rules and lexicon. In: K. Gerdes – E. Hajičová – L. Wanner (eds.), *Dependency Linguistics: Recent Advances in Linguistic Theory Using Dependency Structures*. Amsterdam: John Benjamins, s. 33–52. <https://doi.org/10.1075/la.215.02pan>
- PANEVOVÁ, J. – ŠEVČÍKOVÁ, M. (2021): Sonda do české slovtvorby: Substantiva utvořená od sloves nebo slovesa utvořená od substantiv? In: D. Jamborova Lemay – Ch. Pereira – I. Šmilauer (eds.), *Des langues calculables à l'homme incalculable: Hommage à Patrice Pognan*. Paris: Editions des archives contemporaines, s. 127–135. <https://doi.org/10.17184/eac.5393>
- SGALL, P. (1998): Jarmila Panevová jubilatkou. *Slovo a slovesnost*, 59 (1), s. 71–74.
- ŠEVČÍKOVÁ, M. – PANEVOVÁ, J. (2018a): Derivation of Czech verbs and the category of aspect. *Linguistica Copernicana*, 15, s. 79–93. <https://doi.org/10.12775/LinCop.2018.007>
- ŠEVČÍKOVÁ, M. – PANEVOVÁ, J. (2018b): Hranice flektivní a derivační morfologie: Příklad předpony *po-* u českých sloves. *Slovo a slovesnost*, 79 (3), s. 171–198.
- ŠEVČÍKOVÁ, M. – PANEVOVÁ, J. – ŽABOKRTSKÝ, Z. (2010): Grammatical number of nouns in Czech: linguistic theory and treebank annotation. In: M. Dickinson – K. Müürisep – M. Passarotti (eds.), *Proceedings of the Ninth International Workshop on Treebanks and Linguistic Theories*. Tartu: Northern European Association for Language Technology, s. 211–222.
- UREŠOVÁ, Z. – BÉMOVÁ, A. – FUČÍKOVÁ, E. – HAJIČ, J. – KOLÁŘOVÁ, V. – MIKULOVÁ, M. – PAJAS, P. – PANEVOVÁ, J. – ŠTĚPÁNEK, J. (2021): *PDT-Vallex: Czech Valency lexicon linked to treebanks 4.0*. Data/software, LINDAT/CLARIAH-CZ. Praha: Ústav formální a aplikované lingvistiky MFF UK. <http://hdl.handle.net/11234/1-3499>

Václava Kettnerová

Veronika Kolářová

Marie Mikulová

Magda Ševčíková

Ústav formální a aplikované lingvistiky MFF UK
Malostranské náměstí 25, 118 00 Praha 1
kettnerova@ufal.mff.cuni.cz
kolarova@ufal.mff.cuni.cz
mikulova@ufal.mff.cuni.cz
sevcikova@ufal.mff.cuni.cz

Tento článek je volně přístupný na základě licence *Creative Commons Uved'te původ 4.0 Mezinárodní veřejná licence*.